

KOSMOGRAFICKÝ OBRAZ BRITSKÝCH OSTROVŮ ZE 16. STOLETÍ

J a r o s l a v P á n e k

Ve starších dějinách česko-britských vztahů patří k jejich vrcholným projevům dramatické události spjaté s viklefismem a husitstvím na jedné straně, a s českým stavovským povstáním a činností Jana Amose Komenského na straně druhé.¹ Avšak pro utváření pevnějšího obrazu Britských ostrovů v českém prostředí bylo neméně důležité i klidnější mezidobí, jež nastalo v 16. století. V této době se k šíření náboženských idejí a k diplomatickým či politickým stykům přidalo také utváření ucelenějších představ o Britských ostrovech a o jejich současných obyvatelích i o jejich geografii a historii. Svým vlivem k tomu přispěli čeští aristokratičtí cestovatelé, kteří se krátce po polovině 16. století začali vydávat za kanál La Manche a seznamovali se s anglickým královským dvorem, s tamní šlechtou a se dvěma nejproslulejšími univerzitami.² Avšak ještě předtím, než počátkem roku 1563 zavítal do Anglie první z těchto kavalírů – Petr Vok z Rožmberka³ – vyšla v Praze práce, která podala stručný, nicméně ucelený pohled na Britské ostrovy v českém jazyce.

Stalo se to na stránkách nejrozsáhlejší tištěné knihy celé starší české literatury, v publikaci nesoucí název *Kozmograffia česká* z roku 1554,⁴ v mohutném, avšak dnes neprávem opomíjeném popisu tehdejšího světa. Tento bestseller druhé poloviny 16. a první třetiny 17. století původně sepsal

---

¹ Nástin česko-britských vztahů se zřetelem k starším dějinám podali POLIŠENSKÝ, J.: *Britain and Czechoslovakia*. Praha 1968; KOPIČKOVÁ, B – JANIŠ, D. – TEJCHMAN, M. – DEJMEK, J.: *Česko-britské vztahy*. In: PÁNEK, J. – TŮMA, O. (ed.): *Manuál Encyklopedie českých dějin (Příručka pro zpracovatele – heslář – vzorová hesla)*. Praha 2003, s. 179-209.

² ODLOŽILÍK, O.: *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563-1620*. Časopis Maticе moravské 59, 1935, s. 241-320.

³ Blíže PÁNEK, J.: *Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka*. Praha 1996 (2. vyd. 1997), s. 58-62; TÝŽ: *'Die niderlendische raiss' Peter Wok's von Rosenberg - eine unbekante böhmische Reisebeschreibung Rheinlands, der Niederlande und Englands*. In: KROUPA, J. K. (ed.): *Septuaginta Paulo Spunar oblata (70+2)*. Praha 2000, s. 553-560.

⁴ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká. To jest vypsání o položení krajín neb zemí i obyčejích národuov všeho světa a historii podlé počtu let na něm zběhlých, prvé nikdá tak pospolku v žádném jazyku nevidaná*. Praha 1554 (dále zkráceně: *Kozmograffia česká*).

všestranný německý učenec Sebastian Münster (1489-1552) v souběžné latinské⁵ a německé⁶ podobě, ale vzápětí bylo Münsterovo dílo přeloženo do dalších evropských jazyků. Do roku 1628 vyšlo přinejmenším ve 35 vydáních, a to ve dvaceti německých, šesti francouzských, pěti latinských, třech italských a jednom – již zmíněném – českém, navíc pak též ve zkrácené edici anglické.⁷

Rozbor některých partií *Kozmograffie české* ukázal, že se její text značně vzdaluje od latinské předlohy a že překladatel Zikmund z Puchova († asi 1584) pracoval dosti samostatně.⁸ Zejména do kapitol věnovaných zemím České koruny a Polsku vnášel nejen dílčí překladatelské úpravy a faktografické doplňky, ale také celé nové pasáže a dokonce vlastní – katolicky vyhocenou a protihabsbursky zaměřenou – tendenčnost, která dodávala kosmografickému popisu střední Evropy osobitý ideový rozměr.⁹ Bylo to pochopitelné u té části starého kontinentu, kterou znal překladatel zevrubněji než autor originálu, což

---

⁵ MÜNSTER, S.: *Cosmographiae universalis libri VI in quibus ... describuntur omnium habitabilis orbis partium situs..., regionum topographicae effigies ..., terrae ingenia..., animalium peregrinorum naturae et picturae, nobiliorum civitatum icones et descriptiones, regnorum initia, incrementa et translationes, omnium gentium mores, leges, religio, res gestae, mutationes, item regum et principum genealogiae*. Basileae 1550 (dále zkráceně: *Cosmographia universalis*).

⁶ MÜNSTER, S.: *Cosmographej oder Beschreibung aller Länder, Herrschaften, fürnemsten Stetten, Geschichten, Gebreüche, Hantierungen etc., ietz zum drittem mal trefflich sere durch Sebastianum Munsterum gemeret und gebessert in weldtlichen unnd naturlichen Historien*. Basel 1550 (dále zkráceně: *Cosmographej*).

⁷ Bibliografii vydání Münsterova díla a komentář k nim podal BURMEISTER, H. K.: *Sebastian Münster. Versuch eines biographischen Gesamtbildes*. Basel-Stuttgart 1963, s. 108-190; týž, *Sebastian Münster. Eine Bibliographie*. Wiesbaden 1964, s. 62-91.

⁸ O tomto autorovi pojednal souhrnně KOLÁR, J.: *Zikmund z Puchova*. In: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Díl 3/II. Praha 2000, s. 1162-1163. Další literatura je uvedena ve studiích, citovaných v pozn. 9.

⁹ Této tematice jsem věnoval následující studie: *Eine literarische Übertragung im Dienst der Propaganda. Das Bild Polens in der tschechischen humanistischen Kosmographie und das Problem der Pluralität in Ostmitteleuropa im 16. Jahrhundert*. In: Bahlcke, J. – Lambrecht, K. – Maner, H.-C. (ed.): *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag. Leipzig 2006, s. 127-138; *Polonia cosmographica (Polska i Polacy w kosmografii pierwotnej i w jej adaptacji czeskiej)*, in: *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, ed. Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak, Katowice 2006, s. 116-131; *Morava a Slezsko v kosmografických spisech z poloviny 16. století*. In: *Sborník k šedesátinám Lenky Bobkové (v tisku); Praha a středoevropské metropole v Kosmografii české Zikmunda z Puchova*. In: *Sborník k šedesátinám Václava Ledvinky (v tisku)*.

ovšem ani zdaleka nemusí platit o vzdálenějších zemích. Úkolem této stati je proto posoudit, jakou měrou se zásahy českého katolického humanisty do původního latinského spisu projeví v oddílu, který je věnován Velké Británii a Irsku.

Východiskem srovnání je oddíl nazvaný „*O Hybernii, Anglii a Skocii ostrovích*“,¹⁰ odpovídající latinské předloze „*De insulis Britannicis, Albione, quae est Anglia, et Hibernia, et de civitatibus earum in genere*“¹¹ a německé verzi „*Von den Britannischen Inseln Albione, das ist Engelland, und Hibernia, was für stett und regiment vor zeiten darin gewesen*“.¹² Komparativní možnosti nabízejí rovněž souběžné překlady do italštiny – „*Dell'isole della Brettagna, dell'Albione, questa e l'Inghilterra, et dell'Hybernia et in genere delle lor citta*“¹³ – a do francouzštiny – „*Des isles de Bretagne, la grand'Albion, qui est Angleterre, et Hirlande, et de leurs citez en general*“.¹⁴ Již z porovnání názvů těchto kapitol plyne dvojitý závěr o povaze různých jazykových variant Kosmografie. Především je patrné, že tu zpravidla (a to ani v autorských verzích latinské a německé) nešlo o doslovnou shodu, nýbrž o volné vyjádření zeměpisných reálií prostředky vlastními každému ze zvolených jazyků. Dále pak je zřejmé, že ve všech čtyřech západních jazycích byla dána přednost souhrnnému pojmenování Britských ostrovů s konkretizací na Anglii a Irsko; naproti tomu Zikmund z Puchova opustil název souostroví a vyjmenoval tři politické celky, avšak jejich společným označením bezděky uvedl v omyl či nejistotu českého čtenáře, který se podle nadpisu mohl domnívat, že jde o tři

---

¹⁰ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 149^r-164^r.

¹¹ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 42–55.

¹² MÜNSTER, S.: *Cosmographiei*, s. 51-69.

¹³ MÜNSTER, S.: *Sei libri della Cosmografia universale, ne quali secondo che n'hanno parlato i piu veraci scrittori son disegnati, i siti de tutte le parlati del mondo habitabile et proprie dotti, le tavole topographiche delle Regioni...* Basilia 1558, s. 47-61 (dále zkráceně: *Cosmografia universale*).

¹⁴ MÜNSTER, S. – de BELLE-FOREST, F.: *Cosmographie universelle de tout le monde*. Paris 1575 (1. vydání: Basel 1552), sl. 85-86; dále zkráceně: *Cosmographie universelle*).

různé ostrovy. Tento sklon k nadřazení literární stylizace věcné přesnosti patří ovšem k příznačným rysům překladatelské práce Zikmunda z Puchova.

Oddíl věnovaný Britským ostrovům je zařazen do druhé knihy¹⁵ Kosmografie, věnované západní Evropě. Na rozdíl od Kosmografie české, která je v tomto oddílu vyzdobena pouze iniciálkami s biblickými nebo ornamentálními náměty (vesměs ilustracemi bez věcného vztahu k textu), západoevropská vydání přináší významný *obrazový a kartografický doprovod*. Především je to schematická mapa Evropy, na níž je sice zachycena pouze jižní Anglie, nicméně i tak je zřetelný její geografický vztah k ostatním vyznačeným zemím (v latinském znění jsou zde ještě „Hispania, Gallia, Italia, Dania, Germania, Graecia, Ungaria, Polonia, Moßcoviten“).¹⁶ Daleko názornější je však vlastní mapka Britských ostrovů, která vcelku správně vyznačuje polohu Anglie, Skotska, Walesu a Cornwallu, stejně jako Irska. Do textu je na příslušných místech zasazeno devět dřevořezů, a to vedle jediné veduty (města a hradu Edinburku) tři zemské erby (irský, anglický a skotský) a pět figurálních motivů. To vše bohužel v překladu Zikmunda z Puchova – zajisté z úsporných důvodů – chybí, a proto se český čtenář musel spokojit se slovním výkladem. Oproti západoevropským uživatelům Kosmografie byla tak jeho prostorová představa o podobě Britských ostrovů výrazně ochuzena.

České pojednání o Britských ostrovech se přidržuje *rozčlenění látky* podle latinského originálu. Po úvodním etymologizujícím výkladu o názvech jednotlivých zemí následuje postupně popis Irska, Anglie a Skotska s důrazem na polohu jednotlivých zemí, hospodářské poměry, obyvatelstvo, jeho mravy a obyčeje a také na způsob minulé a současné vlády (vyprávění o panovnících). Při pojednání o vnitřním členění zemí si Kosmografie přednostně všímá řek a nejvýznamnějších měst, přičemž ze všech lokalit (zmíněná mapka uvádí pouze

---

¹⁵ „Knihy“ (libri) zde neoznačují samostatné svazky, nýbrž pouze velké tematické části téže publikace.

¹⁶ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 40.

Londýn, Dover a Oxford, skotský Edinburk a irský Waterford) je položen zvláštní důraz na popis Edinburku.

Způsob téměř *doslovného překládání do češtiny* může doložit ukázka ze samého začátku pojednání o Britských ostrovech: „Anglia et Hibernia appellatae sunt olim insulae Britannicae, sic enim et Ptolomaeus vocat eas, Anglia vero primum dicta est Albion sive Albania ab albis rupibus, quae primum illuc navigantibus apparet ...“¹⁷ – „Anglia a Hybernyia někdy slouli ostrovové Brytanští, neb je tak Ptolomeus jmenuje. Anglia pak nejprve sloula Albion aneb Albanya od bílých skal, kteréž se po moři plavícím nejprve ukazují...“¹⁸ V návaznosti na klasické autority (Klaudios Ptolemaios, Beda Venerabilis) a ve smyslu Münsterova výkladu vypráví *Kozmograffia česká* o proměnách názvů ostrovů a zemí na nich ležících a oproti nadpisu tohoto oddílu podává i zpřesnění, že „tento ostrov [Velká Británie] času nynějšího má dvoje království, totiž englické a šotské...“¹⁹

Již v této popisné a etymologické části pojednání byl Zikmund z Puchova postaven před úkol, aby převedl do češtiny celou soustavu jednak dávných (historických), jednak v jeho době aktuálních *názvů ostrovů, zemí, řek a měst*. Nebyl to úkol jednoduchý, neboť v tomto – z hlediska Kosmografie celosvětovém – rozsahu před podobnými nároky až do poloviny 16. století nestál žádný český literát. Pro většinu geografických názvů neexistovaly české protějšky, a proto se musel Zikmund opírat především o latinskou předlohu. Porovnáme-li překlad do češtiny s německou, francouzskou či italskou verzí, je zřejmé, že ve vztahu k zemím na západě Evropy disponovala čeština menší zásobou exonym, a proto se musela častěji uchýlovat k recepci latinských nebo latinizovaných anglických názvů, např. *Irlandia* pro Irsko oproti německému

---

¹⁷ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 42.

¹⁸ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 149^r.

¹⁹ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 149^r.

Irland,²⁰ francouzskému Hirlande²¹ a italskému Hibernia/Hybernia.²² Podobně přijal český překlad latinské označení *Britannia, Anglia* a pro Wales *Wallia*.²³ U Skotska se uplatnila kombinace vlivu latinského (*Scotia*) a německého (*Schottland*) ve střídavém označení *Škocia* („Sskocya“), ojedinele *Skocia*, a *země šotská*.²⁴ Ještě větší obtíže měl Zikmund z Puchova při hledání českých protějšků pro názvy menších regionů na britském území. Většinou rezignoval a spokojil se s přepisem označení z latinské předlohy, výjimečně se však pokusil o zčeštění předlohy; vcelku úspěšně si počínal při bohemizaci latinského a také německého „Orcaes“ v podobě *ostrovové Orkadští* pro severoskotské souostroví Orkneje.²⁵

Při geografické deskripci Zikmund z Puchova opisoval mnohé názvy měst či řek, aniž by se je snažil jakkoli bohemizovat, nanejvýš prováděl úpravu pravopisu tak, aby se exotická slova stala pro českého zájemce snáze čitelnými.²⁶ Tápání a nejistota se projevily dokonce i u tak významných lokalit jako Londýn, kde psal Münster latinsky i německy „Londinium“.²⁷ Naproti tomu Zikmund z Puchova jednak použil označení „hlavní město královské Londynum“,²⁸ jednak se pokusil o překlad „Londynum, česky Lindyš

---

²⁰ „Hibernia olim dicta est Iuvernica et Iuuernia, et nostro aevo uulgo uocatur Irlandia...“ – MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 48; „Hibernia ist vor zeiten genempt worden Juernia und Juuernia, aber zu unsern zeiten nempt man es Irlandia und Irland...“ – MÜNSTER, S.: *Cosmographiei*, s. 52; „Hybernyia někdy sloula Iuernyia a Juuernyia, nyníčko se jmenuje Irlandyia“ – MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 149^v.

²¹ MÜNSTER, S. – de BELLE-FOREST, F.: *Cosmographie universelle*, sl. 85, 88.

²² MÜNSTER, S.: *Cosmografia universale*, s. 48.

²³ Zde a nadále neuvádím konkrétní odkazy na místa v textu u geografických pojmů, které se v oddílu o Britských ostrovech častokrát opakují.

²⁴ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 49-50; MÜNSTER, S.: *Cosmographiei*, s. 60-61; MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 153^f-154^f.

²⁵ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 48-50; MÜNSTER, S.: *Cosmographiei*, s. 61; MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 154^f.

²⁶ Například u názvů řek odvozených z ptolmaiiovského zeměpisu převáděl latinské akuzativní tvary „Vidnam, Argitam, Rauium, Libnium, Ausobam...“ (MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 43) do české podoby: „Widna, Argita, Rawium, Libnium, Auzoba ...“ (MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 149^v).

²⁷ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 43; MÜNSTER, S.: *Cosmographiei*, s. 52.

²⁸ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 155^f.

/Lindyss'/"²⁹ což prozrazovalo návaznost na mapu Britských ostrovů, v níž bylo hlavní město Anglie označeno jako „Londis“.³⁰ Právě Londýnu, Yorku a zvláště Edinburku věnovala Kosmografie poněkud větší pozornost, zatímco další města, arcibiskupství a univerzity čili „akademie“ (Oxford, Cambridge a tři vysoká učení ve Skotsku – St. Andrews, Glasgow, Aberdeen)³¹ pouze stručně zmínila.³²

Překlad Zikmunda z Puchova se musel vyrovnat také s *názvy etnik a národů*, jež jsou spjaty s dějinami Britských ostrovů. I zde výrazně zapůsobil vliv latiny, nicméně převody v některých případech dobře odpovídaly povaze českého jazyka a udržely se i v dalším vývoji historické a geografické terminologie. To platí o názvech *Anglové* (v latinské předloze Angli) a *Sasové* (lat. Saxones, přičemž překladatel místy podlehl originálu a od vžitého středoevropského označení Sasů se odklonil k latinizovanému *Saxové*).³³ Označení Anglů ovšem vztahoval kromě někdejšího západogermánského kmene také na své současníky, Angličany, což čtenáři znesnadňovalo porozumění složitému procesu etnogeneze anglického národa. Naproti tomu jinde zůstal Zikmundův překlad příliš spjat s latinskou předlohou a vzdálen duchu češtiny, jak dokládají označení Anglosasů – *Anglisaxové* (lat. Anglisaxones) a Britů – *Brytanové* či *Brytannové* (lat. Britanni). V případě Skotů se prosadil silnější vliv němčiny, takže Zikmund z Puchova dával přednost etnonymu *Šotové* (proti latinskému „Scoti“ stálo v německé verzi „Schotten“) či *národ šotský a země šotská*.

Podle Münstera vypsal Zikmund z Puchova rovněž *jazykové poměry* v Británii: „Řeč englická jest smíšená z mnohých řečí, zvláště z německé a

---

²⁹ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 149^v.

³⁰ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 43.

³¹ „Jsou také v Anglii dvě akademie, jedna v Oxonu a druhá v Kantabrygi. Má při tom dvoje arcibiskupství, jedno v Eboráku [Yorku] a druhé v Kantuarygi [Canterbury] ... V zemi šotské jest troje arcibiskupství a tři akademie, totiž u svatého Ondřeje, v Blaskwe [!] a v Aberdonii...“ – MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 155^r.

³² MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 155^r.

³³ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 150^v.

francouzské. ... Druhá řeč jest v tomto ostrově šotská, a ta z Hibernie přišla, ale přednější Šotové užívají jazyku englického. Třetí jazyk jest in Wallia.³⁴ Na jiném místě svého pojednání tuto charakteristiku dále rozvedl, přičemž prokázal – v přímé závislosti na Münsterově předloze – výrazné kolísání při vymezení pojmu Anglie (lat. Anglia, něm. Engelland),³⁵ v tomto případě vztaženého k celé Velké Británii: „V zemi englické jsou tři [!] jazykové. První a největší, kteréhož Anglové vuobec a vycvičenější Šotové užívají. Druhý jest hybernycský a tím lid sedlský v zemi šotské mluví. Třetí jest v Wallii a ten slove brytanský.“³⁶

Povšimněme si nyní kosmografického pojednání o hlavních teritoriích Britských ostrovů. Obraz *Irska*, jak jej nastínil Zikmund z Puchova ve šlápějích Sebastiana Münstera, je rozporný. Země je úrodná, obdařená zdravým povětrím a oplývající vodou a pastvinami, z nichž se vyživuje množství koní a dobytka. „Na tomto ostrově pastvy sou tak tučné, že dobytek času letního pro nesmírné jedení, kdyby domuov z pastev sháněn nebyl, v nebezpečenství by pro sytost přicházel.“ Nežije zde žádná jedovatá havěť, zato však lidé nejsou chvályhodní. Jako poddaní anglického krále sice „mrvnější život než na některých jiných ostrovích vedou“, avšak „jest národ tento nevlídný, neozdobný a ukrutný, z příčiny té k válkám příhodný; největší poctivost v věcech válečných sobě zakládají“.³⁷

Podobně kritickým přístupem se vyznačuje obraz *Velké Británie* a jejích obyvatel. Ačkoli země je nesmírně úrodná a vyznačuje se nejen příznivým klimatem, ale také velkým nerostným bohatstvím,³⁸ lidé, zejména Skotové, mnoho sympatií nebudí: „Anglův a Šotův jest oděv nerozdílný, nerozdílné téměř všecky věci, jednostejní obyčejové a přirození. Povahy hbité, k pomstě schopné

³⁴ Ponechání latinské vazby svědčí o poněkud kvapném postupu překladatele; MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 150^f.

³⁵ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 50; MÜNSTER, S.: *Cosmographiei*, s. 62.

³⁶ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 154^f.

³⁷ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 151^v; MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 44.

³⁸ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 153^v-154^f.

a divoké. Šotové v boji stateční, hladu a zimě velmi zvyklí, postavy slušné, oděvu stkvostného [!], nedbánliví, od přirození závistiví a jiných národuov potupníci, víc než náleží svou urozeností se chlubí, nestydíce se v největší také chudobě k rodu královskému pojítí své vztahovati, líbíce se vespolek sobě v rozličných zchytralých a podvodných řečech.“³⁹

Münsterova Kosmografie neopomenula vzájemné vztahy mezi národy obývajícími Britské ostrovy. Zvláště zdůraznila blízkost Skotů a Irů: „Šotové času nynějšího od Hybernův, od nichž počátek svůj mají, mravy se nedělí, aniž také od nich daleko leží. Neb když jest nebe jasné, Hybernia se muože viděti z země šotské. K tomu jednostejnou řeč i roucho mají. Vtipu jsou dobrého, a to se skrz učení na nich shledává, neb v kterémkoli umění svobodném prospívati chtějí, snadno mu se naučí. Jsou mstitedlní a ukrutní, v válkách stateční, pracem, hladu a bdění zvyklí. ... Šotové od Angluov právy svými se dělí...“⁴⁰ Oproti blízkosti Irů a Skotů vyzvedl Münster napjatý vztah mezi Angličany a Skoty, a toto sdělení převzal i Zikmund z Puchova. Dopustil se však při překladu nebo při korektuře tiskových obtahů vážné chyby a z původního textu „Inter Scotos et Anglos perpetua est simultas...“⁴¹ vynechal dvě slova, takže se zcela změnil smysl tohoto sdělení: „Mezi Šoty ustavičná jest nepřízeň, aniž jest naděje, aby kdy v svornosti býti mohli, leč by oboje toto království svazkem stavu manželského spojeno bylo.“⁴² Ten český čtenář, který si nemohl ověřit správné znění kritické věty náhledem do latinského či německého vydání, tu získával ještě nepříznivější charakteristiku Skotů, než jaká odpovídala Münsterovu záměru, a mohl dospět k přesvědčení, že pro nesvorné Skoty se může stát jediným vhodným východiskem z vnitřního chaosu jejich spojení s Angličany.

Vylíčení povahy Angličanů, byť nejednoznačné, vyznívalo totiž daleko příznivěji, než tomu bylo u jejich severních sousedů: „Ženy v zemi englické jsou

---

³⁹ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 151^r.

⁴⁰ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 154^v.

⁴¹ MÜNSTER, S.: *Cosmographia universalis*, s. 50.

⁴² MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmograffia česká*, fol. 154^r.

bílé a pěkné. Lid obecný jest nevlídný a necvičný, ale stav vyšší rytířský k přespolním jest vlídnější a cvičnější. Obyčej mají lidi přespolní hlavy odkrytím a pokloněním pozdravovati. Jestliže pak jest pohlaví ženské, tedy mu políbení dávají. Času válek polí, měst, vsí etc. nehubí a nekazí, než vojska když se potkají, toliko se sami mordují.“⁴³

Obraz Britských ostrovů, jak jej roku 1550 předložil evropské veřejnosti Sebastian Münster a v jeho šlépějích o čtyři léta později zpřístupnil také českým čtenářům Zikmund z Puchova, nebyl zdaleka úplný ani obsahově vyvážený, ale ve své době představoval velmi cennou souhrnnou informaci o této části Evropy, navíc začleněnou do celosvětového rámce. Poměrně rozsáhlé dějepisné pasáže v tomto výkladu mají jednoznačně odvozený charakter a přinášejí jen čtivé shrnutí legendárních a historických údajů, nicméně dodnes podávají svědectví o historické tradici, která byla prostřednictvím Kosmografie v polovině 16. století zachycena a dále zprostředkovávána do křesťanského světa. Mnohem důležitější jsou údaje o současném stavu území a obyvatel, společnosti a kultury na Britských ostrovech, stejně jako o pohledu na ně z německého a posléze českého prostředí.

Česká verze představuje – na rozdíl od nově koncipovaného pojednání o středoevropských zemích – spíše jen poněkud upravený překlad než výsledek původní literární tvorby. Překladatel se potýkal s obtížným, faktograficky nabitým textem, který se snažil převést do srozumitelné, literárně hodnotné podoby. V některých případech se pokoušel tematiku bohemizovat věcně⁴⁴ a terminologicky,⁴⁵ zejména při hledání vhodných exonym a etnonym. Mnohde se musel spokojit s pouhým přepisem latinských geografických názvů, někde však nacházel dobrá řešení. Naopak v některých případech text z nepozornosti nebo

---

⁴³ MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 154^{r-v}.

⁴⁴ Bohemizace tohoto druhu se projevovala v detailech, jakým byl převod vzdáleností na české míle; např. MÜNSTER, S. – z PUCHOVA, Z.: *Kozmografia česká*, fol. 150^f.

⁴⁵ K tomu viz výklad výše.

v důsledku neporozumění zkomolil, aniž by tím však znehodnotil oddíl věnovaný Britským ostrovům či dokonce snad celý kosmografický spis.

Závažnější omezení představovala jiná okolnost. Zikmund z Puchova se zjevně musel podřídit skutečnosti, že toto neobyčejně nákladné dílo směřovalo do poměrně úzkého českého prostředí, a proto si nemohlo dopřát stejně nákladnou výpravu jako originál. S ohledem na úsporný přístup k vydání bylo nutno vynechat všechny dřevořezy, které doprovázely latinská, německá, italská a francouzská vydání, a tedy rezignovat na zpřehledňující a informačně cennou kartografickou, ikonografickou a heraldickou část díla. Zřejmě ze stejného důvodu došlo k nahrazení tří genealogických tabulek anglických a skotských panovníků běžnou narací, což dále omezilo přehlednost díla.

V porovnání se západoevropskými protějšky vyhlíží *Kozmograffia česká* i oddíl věnovaný Britským ostrovům – zejména pokud jde o typografickou a ilustrační výbavu – tak trochu jako jejich chudý příbuzný. S ohledem na již prozkoumané středoevropské partie tvoří však celá tato kniha svébytné dílo české kultury 16. století. Navíc je jedinou edicí svého druhu, která vyšla za hranicemi německého, švýcarského, italského a francouzského prostoru. Ve východní a severní Evropě, ba dokonce ani ve Velké Británii, neměla rovnocenný protějšek. Právě v tom spočívá hodnota *Kozmograffie české* a jejího „britského“ oddílu. Obojí svým významem přesahuje české hranice a patří k nepominutelným výsledkům evropské humanistické kultury.